Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.02:351.86(477)

Халатур Світлана Миколаївна

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Khalatur Svitlana

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Head of the Department of Finance, Banking and Insurance

Dnipro State Agrarian and Economic University

ORCID: 0000-0001-8331-3341

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ІНСТРУМЕНТАМИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
WAYS TO STRENGTHEN UKRAINE'S FINANCIAL SECURITY USING BUDGETARY AND TAX POLICY INSTRUMENTS

Анотація. *Вступ. Сучасні трансформації економічного середовища України відбуваються в умовах зростання глобальних ризиків, посилення фінансових дисбалансів та необхідності забезпечення стійкості державних фінансів. Фінансова безпека держави стає ключовим чинником її економічної стабільності, здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам та формувати умови для довгострокового розвитку. У цих умовах особливого значення набуває ефективність бюджетно-податкової політики, яка виступає основним інструментом регулювання фінансових потоків, перерозподілу ресурсів та стимулювання економічної активності. Раціональне поєднання фіскальних механізмів, удосконалення системи управління державними доходами й видатками, а також підвищення прозорості та передбачуваності податкового середовища*

створюють підґрунтя для зміцнення фінансової безпеки України. Постає необхідність поглибленого дослідження ролі бюджетно-податкової політики у формуванні фінансової стійкості держави та визначення шляхів її оптимізації в умовах сучасних викликів.

Мета. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад і практичних підходів до посилення фінансової безпеки України шляхом удосконалення інструментів бюджетно-податкової політики, визначення їх впливу на стійкість державних фінансів та формування ефективних механізмів фіскального регулювання, що забезпечують збалансований розвиток економіки та підвищення здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є нормативно-правові акти України, що регламентують формування та реалізацію бюджетно-податкової політики, офіційні статистичні дані щодо стану державних фінансів, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячені проблематиці фінансової безпеки та фіскального регулювання. У процесі дослідження застосовано методи теоретичного узагальнення та систематизації для визначення сутності фінансової безпеки та ролі бюджетно-податкових інструментів у її забезпеченні, методи аналізу й синтезу для оцінювання впливу фіскальних механізмів на стійкість фінансової системи, а також логічного узагальнення для формування висновків щодо оптимізації бюджетно-податкової політики з метою зміцнення фінансової безпеки України.

Результати. У науковій статті обґрунтовано ключові напрями посилення фінансової безпеки України шляхом удосконалення інструментів бюджетно-податкової політики та визначено їхню роль у стабілізації державних фінансів. Розкрито взаємозв'язок між ефективністю фіскального регулювання та рівнем стійкості фінансової системи, що дозволило окреслити механізми впливу податкових і бюджетних

інструментів на формування фінансової безпеки. Проаналізовано сучасний стан бюджетної та податкової політики, виявлено структурні дисбаланси, які послаблюють фінансову стійкість держави, та визначено напрями їх усунення. Запропоновані підходи до оптимізації фіскальних механізмів сприятимуть підвищенню ефективності управління державними ресурсами, зміцненню дохідної бази бюджету, зменшенню фіскальних ризиків і формуванню більш передбачуваного та стабільного фінансового середовища. Отримані результати підкреслюють важливість комплексного використання бюджетно-податкових інструментів для забезпечення фінансової безпеки України в умовах зростання внутрішніх і зовнішніх викликів.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях доцільно зосередити увагу на поглибленому аналізі ефективності окремих інструментів бюджетно-податкової політики та їх здатності забезпечувати стійкість фінансової системи в умовах зростання економічних і геополітичних ризиків. Перспективним напрямом є розроблення методичного підходу до оцінювання впливу фіскальних рішень на рівень фінансової безпеки держави, а також удосконалення моделей прогнозування фіскальних ризиків. Подальше дослідження механізмів взаємодії бюджетної та податкової політики сприятиме формуванню комплексних рішень, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості України та підвищення ефективності управління державними фінансами.

Ключові слова: *детінізація, фінансова безпека, держава, бюджетно-податкова політика, бюджет, доходи, податки, видатки, фіскальні ризики.*

Summary. *Introduction. The current transformation of Ukraine's economic environment is unfolding amid growing global risks, increasing financial imbalances, and the urgent need to strengthen the resilience of public finances. Financial security has become a fundamental determinant of national stability,*

the ability to withstand internal and external threats, and the capacity to ensure long-term economic development. Under these circumstances, the effectiveness of fiscal policy plays a crucial role as a primary instrument for regulating financial flows, redistributing resources, and stimulating economic activity. A well-balanced combination of budgetary and tax mechanisms, improvements in the management of public revenues and expenditures, and enhanced transparency and predictability of the tax system form the basis for reinforcing Ukraine's financial security. This highlights the need for an in-depth examination of the role of fiscal policy in shaping the country's financial stability and for identifying pathways to its optimization in the face of contemporary challenges.

Purpose. The purpose of the study is to substantiate the theoretical foundations and practical approaches to strengthening Ukraine's financial security through the improvement of fiscal policy instruments, to determine their impact on the stability of public finances, and to develop effective mechanisms of fiscal regulation that support balanced economic development and enhance the state's ability to withstand internal and external threats.

Materials and methods. The materials of the study include the regulatory and legal framework of Ukraine governing the formation and implementation of fiscal policy, official statistical data on the state of public finances, and scholarly works by domestic and foreign authors addressing issues of financial security and fiscal regulation. The research employs methods of theoretical generalization and systematization to define the essence of financial security and the role of fiscal instruments in its enhancement, as well as methods of analysis and synthesis to assess the impact of fiscal mechanisms on the stability of the financial system. Logical generalization is used to formulate conclusions regarding the optimization of budgetary and tax policy aimed at strengthening Ukraine's financial security.

Results. The scientific article substantiates the key directions for strengthening Ukraine's financial security through the improvement of fiscal

policy instruments and identifies their role in stabilizing public finances. The study reveals the relationship between the effectiveness of fiscal regulation and the resilience of the financial system, which makes it possible to outline the mechanisms through which tax and budgetary tools influence the formation of financial security. The current state of budgetary and tax policy is analyzed, structural imbalances that weaken the country's financial stability are identified, and directions for their elimination are proposed. The suggested approaches to optimizing fiscal mechanisms contribute to enhancing the efficiency of public resource management, strengthening the revenue base of the budget, reducing fiscal risks, and creating a more predictable and stable financial environment. The results emphasize the importance of comprehensive use of fiscal instruments to ensure Ukraine's financial security amid increasing internal and external challenges.

Discussion. Further research should focus on an in-depth assessment of the effectiveness of specific fiscal policy instruments and their capacity to maintain the resilience of the financial system under increasing economic and geopolitical risks. A promising direction involves developing a methodological approach for evaluating the impact of fiscal decisions on the level of national financial security, as well as improving models for forecasting fiscal risks. Continued exploration of the interaction between budgetary and tax policy will contribute to the formation of comprehensive solutions aimed at strengthening Ukraine's financial stability and enhancing the efficiency of public finance management.

Key words: *de-shadowing, financial security, state, fiscal policy, budget, revenues, taxes, expenditures, fiscal risks.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний розвиток економіки України відбувається в умовах посилення внутрішніх і зовнішніх викликів, що зумовлюють зростання фінансових ризиків та

ускладнюють забезпечення стабільності державних фінансів. Глобалізаційні процеси, структурні дисбаланси, воєнні загрози та нестабільність світових ринків формують нові вимоги до системи управління фінансовою безпекою держави. У таких умовах бюджетно-податкова політика стає ключовим інструментом впливу на економічну динаміку, перерозподіл ресурсів і формування стійкого фінансового середовища. Проте наявні механізми фіскального регулювання не завжди забезпечують достатній рівень адаптивності та ефективності, що проявляється у зростанні дефіциту бюджету, борговому навантаженні, нерівномірності податкового навантаження та обмежених можливостях держави щодо протидії фінансовим загрозам. Зміна пріоритетів економічного розвитку, необхідність підвищення прозорості та результативності фіскальних рішень, а також потреба у зміцненні довіри до державної фінансової політики вимагають переосмислення ролі бюджетно-податкових інструментів у забезпеченні фінансової безпеки України. Постає потреба у визначенні шляхів удосконалення фіскальної політики, здатної забезпечити стійкість фінансової системи та ефективну протидію сучасним загрозам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі питання зміцнення фінансової безпеки України посідає центральне місце, що зумовлено зростанням економічних, політичних та геополітичних ризиків. Аналіз наукових праць свідчить про багатовимірність проблематики та різні підходи дослідників до оцінювання ролі бюджетно-податкової політики у забезпеченні фінансової стабільності держави. У своїх наукових напрацюваннях Маринов Д. М. досліджує вплив фінансової політики на стан бюджетної безпеки України, акцентуючи увагу на структурних характеристиках бюджетної системи, борговому навантаженні та ефективності управління державними фінансами. Автор визначає ключові загрози бюджетній безпеці та обґрунтовує необхідність

удосконалення фінансової політики як інструменту стабілізації державних фінансів [1].

Проблематика бюджетно-податкової політики як чинника економічної стабільності розкривається також у дослідженнях Огренич Ю. О., Щебликіної І. О. та Сопіної А. Є., які аналізують сучасний стан фіскальної системи України та визначають її основні дисфункції. Автори звертають увагу на неефективність податкового адміністрування, надмірне податкове навантаження та дисбаланси у структурі бюджетних видатків, що знижують результативність фіскального регулювання. У роботі пропонуються напрями вдосконалення бюджетно-податкової політики, спрямовані на підвищення прозорості, передбачуваності та ефективності державних фінансів [2].

Значний внесок у дослідження взаємозв'язку між фіскальною політикою та тінізацією економіки зробили Котвицька Н. М., Стародубова І. В. та Буряк В. В., які розглядають бюджетно-податкові інструменти як засіб боротьби з тіньовою діяльністю в умовах економічної трансформації. Автори аналізують механізми впливу податкової політики на рівень тінізації та підкреслюють важливість комплексного підходу до протидії тіньовим процесам, що передбачає удосконалення податкового контролю, підвищення прозорості фінансових операцій та посилення відповідальності за порушення фіскальної дисципліни [3].

У цьому контексті дослідження Косової Т. Д. та Тренкіна Є. С. доповнює наукову картину, оскільки автори розглядають бюджетно-податкові відносини як ключовий елемент системи фінансової безпеки України, особливо в аспекті детінізації економіки. Вони аналізують взаємозалежність між ефективністю фіскальної політики та рівнем тінізації, визначають бар'єри, що перешкоджають зменшенню тіньового сектору, та пропонують шляхи їх подолання. Дослідники наголошують, що підвищення

довіри до податкової системи та прозорості бюджетного процесу є необхідними умовами зміцнення фінансової безпеки [4].

Проблеми тінізації та корупції як загроз економічній та фінансовій безпеці держави ґрунтовно аналізує Ружицький І. Ю., який досліджує масштаби тіньових процесів, їхні причини та наслідки для економічної стабільності. Автор підкреслює, що корупційні ризики суттєво послаблюють ефективність державного управління та знижують результативність фіскальної політики, що вимагає розроблення дієвих механізмів оцінювання та мінімізації негативного впливу тіньової діяльності [5].

Узагальнення наукових підходів дозволяє зробити висновок, що дослідження різних авторів доповнюють одне одного та формують цілісне бачення ролі бюджетно-податкової політики у зміцненні фінансової безпеки України. У центрі уваги науковців перебувають питання ефективності фіскального регулювання, протидії тінізації, підвищення прозорості бюджетного процесу та формування стійкої системи державних фінансів. Такий комплексний підхід створює підґрунтя для подальших досліджень і розроблення практичних рекомендацій щодо оптимізації бюджетно-податкової політики в умовах сучасних викликів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретичних засад і практичних підходів до зміцнення фінансової безпеки України шляхом удосконалення інструментів бюджетно-податкової політики, визначення їх впливу на стійкість державних фінансів та формування ефективних механізмів фіскального регулювання, які забезпечують збалансований розвиток економіки та підвищують здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім фінансовим загрозам.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан фінансової безпеки України формувався у 2019-2021 роках під впливом пандемії COVID-19, а з

лютого 2022 року – під впливом повномасштабної військової агресії рф проти України. Повномасштабна війна спричинила глибокий макроекономічний шок, різке скорочення виробництва, втрату частини територіального та економічного потенціалу, руйнування інфраструктури й суттєве зменшення внутрішніх доходів бюджету. Водночас різко зросли видатки на оборону, безпеку, соціальну підтримку населення та відновлення критичної інфраструктури, що суттєво посилило навантаження на державні фінанси. Фінансова система країни зазнала значного стресу, однак зберегла функціональність. Банківський сектор продемонстрував відносну стійкість, що стало важливим чинником підтримання платіжної дисципліни та довіри до фінансових інституцій. Водночас високі воєнні ризики, інфляційний тиск і валютні коливання продовжують створювати потенційні загрози фінансовій стабільності. Проте попри надзвичайно складні умови, державі вдалося адаптувати бюджетно-податкову політику до воєнних реалій, запровадити тимчасові податкові зміни, посилити контроль за витратами та забезпечити безперервність фінансування ключових потреб. У 2023-2025 роках спостерігаються ознаки поступової макроекономічної стабілізації, однак фінансова безпека України й надалі залишається вразливою до тривалості воєнних дій, обсягів міжнародної допомоги та темпів післявоєнного відновлення [6].

Бюджетно-податкова політика України є складовою фіскальної політики держави та спрямована на формування й ефективний розподіл фінансових ресурсів з метою забезпечення фінансової безпеки держави. Формування та реалізація бюджетно-податкової політики координується Міністерство фінансів України, яке розробляє проєкти бюджетних і податкових рішень та забезпечує їх методологічний супровід. Реалізація політики здійснюється через систему взаємопов'язаних інструментів, що охоплюють як дохідну, так і видаткову частини державного бюджету, а також механізми регулювання бюджетного балансу (рис. 1).

Рис. 1. Інструменти бюджетно-податкової політики України

Джерело: складено автором на основі [6; 7]

Ключовим інструментом виступають податкові надходження, які формують основну частину доходів бюджету. Через встановлення загальнодержавних і місцевих податків, визначення їх ставок, порядку адміністрування та сплати держава акумулює фінансові ресурси для виконання своїх функцій. Зміна податкових ставок або бази оподаткування використовується як засіб впливу на інвестиційну активність, рівень споживання, заощадження та ділову кон'юнктуру загалом. Важливим елементом є також застосування податкових пільг і стимулів, які спрямовані на підтримку окремих галузей економіки, малого та середнього бізнесу, інноваційної діяльності чи соціально вразливих груп населення. Таким чином, податкова система виконує не лише фіскальну, а й регулюючу функцію. Не менш значущим інструментом являються державні видатки, за допомогою яких забезпечується фінансування оборони, соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, інфраструктурних проєктів та інших напрямів публічної політики. Обсяг і структура видатків визначаються законом про державний бюджет, який ухвалюється Верховна Рада України.

Через зміну масштабів бюджетних витрат держава може стимулювати сукупний попит або, навпаки, стримувати інфляційні процеси, забезпечуючи стабілізаційну функцію фіскальної політики.

Інструментом покриття дефіциту бюджету виступають державні запозичення, що здійснюються шляхом розміщення державних цінних паперів на внутрішньому ринку або залучення зовнішніх кредитів. Управління державним боргом передбачає контроль за його обсягом, структурою та вартістю обслуговування з метою мінімізації боргових ризиків для економіки. Водночас регулювання співвідношення між доходами і видатками бюджету, тобто управління дефіцитом/профіцитом, є самостійним інструментом забезпечення фінансової стійкості держави [7].

Проаналізуємо застосування вищеописаних інструментів бюджетно-податкової політики в Україні за 2021-2025 роки та їх вплив на забезпечення фінансової безпеки держави. У структурі податкових надходжень до бюджету України найбільшу частку становлять внутрішні податки на товари та послуги – 29,47%, що вказує на переважання фіскальної моделі, орієнтованої на оподаткування споживання. Усередині цієї групи ключову роль відіграє податок на додану вартість з імпортних товарів, частка якого сягає 14%, що перевищує надходження від ПДВ з вітчизняних товарів (7,99%). Така структура відображає високу частку імпортної складової у внутрішньому споживанні, а також фіскальну значущість зовнішньоекономічних операцій для формування бюджету. Водночас це формує ризики для фінансової стійкості в умовах скорочення імпорту або порушення логістичних ланцюгів, що особливо актуально в період воєнних дій (рис. 2).

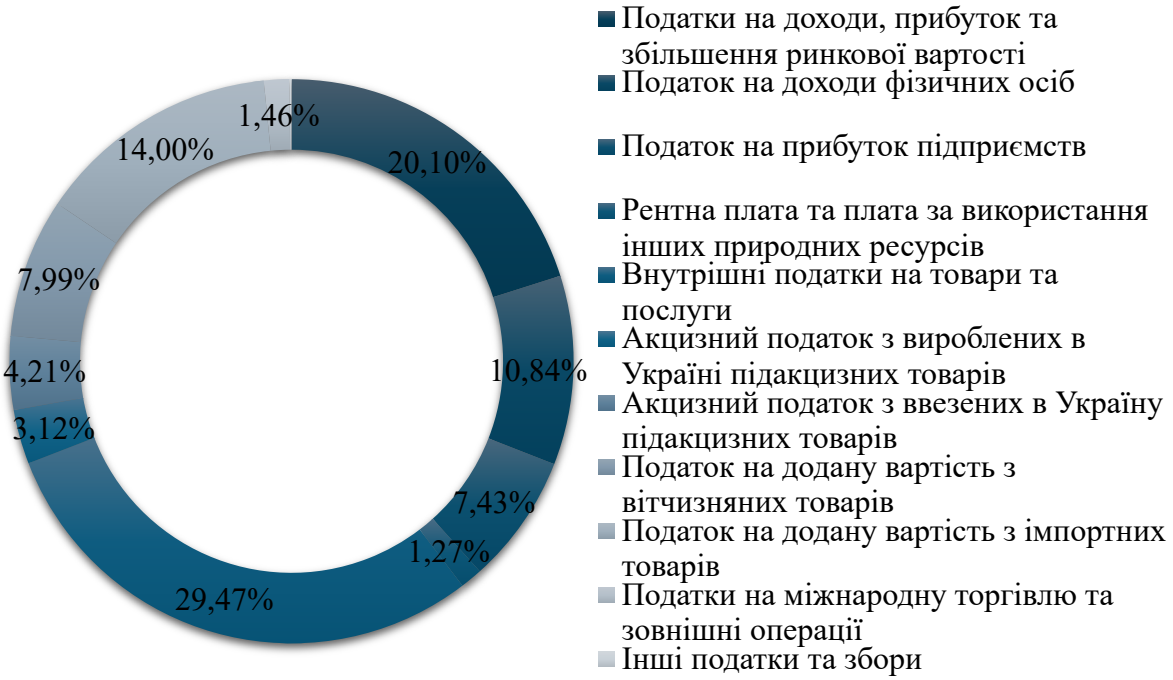

Рис. 2. Структура податкових надходжень до бюджету України у 2025 році, *%*

Джерело: складено автором на основі [8; 9]

Акцизні податки також займають помітне місце у структурі доходів: 3,12% припадає на акциз з вироблених в Україні підакцизних товарів і 4,21% - на акциз із ввезених товарів. Переважання імпортного акцизу над внутрішнім додатково підтверджує залежність бюджету від імпортних потоків. Акцизне оподаткування традиційно виконує як фіскальну, так і регулюючу функцію, впливаючи на споживання окремих товарів, однак його ефективність значною мірою залежить від рівня платоспроможності населення та обсягів легального обігу продукції. Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості формують 20,10% загальних надходжень. Усередині цієї групи найбільшу частку займає податок на доходи фізичних осіб – 10,84%, що свідчить про значну роль ринку праці у формуванні доходів бюджету [8].

Податок на прибуток підприємств забезпечує 7,43%, що відображає обмежену прибутковість бізнесу та вплив кризових явищ на фінансові результати підприємств. В умовах воєнної економіки та нестабільності

частка корпоративного оподаткування традиційно знижується через падіння виробництва, релокацію бізнесу та зростання витрат. Рентна плата та плата за використання природних ресурсів становлять лише 1,27%, що свідчить про відносно невелику фіскальну роль ресурсного сектору в структурі доходів порівняно з країнами, економіка яких більшою мірою базується на видобувних галузях. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції формують 1,46% доходів, що є порівняно незначною часткою. Це пов'язано як із лібералізацією зовнішньої торгівлі, так і з міжнародними зобов'язаннями щодо зниження митних бар'єрів. Інші податки та збори займають мінімальну частку – 0,11%, що свідчить про їх другорядне значення у системі податкових надходжень.

Загалом структура податкових надходжень України характеризується переважанням непрямих податків над прямими, що забезпечує відносну стабільність надходжень навіть за умов коливань прибутковості підприємств, але водночас підвищує чутливість бюджету до змін споживчого попиту та імпортної динаміки. Така модель є типовою для економік із високою часткою тіньового сектору та нестабільними фінансовими результатами бізнесу. В умовах воєнного стану вона дозволяє підтримувати фіскальну спроможність держави, проте в довгостроковій перспективі потребує поступового посилення ролі прямих податків і розширення податкової бази для зміцнення фінансової безпеки [9].

Динаміка виконання бюджету Україна у 2021-2025 роках демонструє різке розширення масштабів державних фінансів на тлі повномасштабної війни, що розпочалася у 2022 році, а також стійке зростання дефіциту бюджету. В 2021 році доходи державного бюджету становили 1296852 млн грн, тоді як видатки – 1490258,9 млн грн, що зумовило від'ємне сальдо на рівні 197937,4 млн грн. Такий дефіцит мав помірний характер і відповідав відносно стабільному макроекономічному середовищу довоєнного періоду.

Проте 2022 року відбулися кардинальні зміни. Доходи зросли до 1787395,6 млн грн, однак видатки підвищилися значно швидшими темпами – до 2705423,3 млн грн. У результаті дефіцит бюджету зріс до 914701,7 млн грн, тобто майже у 4,6 рази порівняно з 2021 роком. Основною причиною такого розриву стало різке збільшення фінансування сектору оборони, безпеки, соціальної підтримки населення та відновлення зруйнованої інфраструктури. Водночас доходи, попри номінальне зростання, формувалися в умовах падіння економічної активності, що компенсувалося інфляційним ефектом і міжнародною фінансовою допомогою (рис. 3).

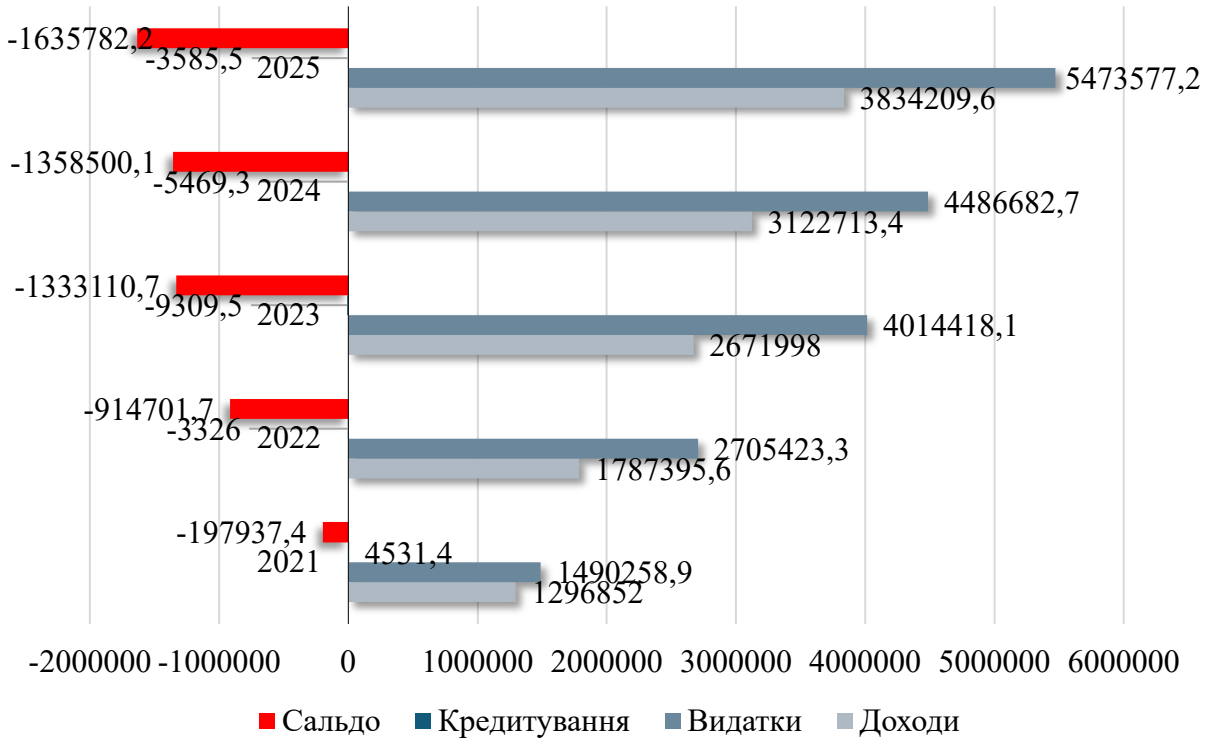

Рис. 3. Динаміка виконання бюджету України за 2021-2025 роки, *млн грн*

Джерело: складено автором на основі [10; 11]

Протягом 2023 року тенденція до розширення бюджетних показників збереглася. Доходи зросли до 2671998 млн грн, що на 884602,4 млн грн більше, ніж у 2022 році. Видатки досягли 4014418,1 млн грн, збільшившись на 1308994,8 млн грн порівняно з попереднім роком. Дефіцит поглибився до -1333110,7 млн грн. Така динаміка пояснюється продовженням активної

фази війни, потребами у фінансуванні оборонних програм та інфляційним підвищенням вартості державних закупівель [10].

У 2024 році доходи становили 3122713,4 млн грн, а видатки – 4486682,7 млн грн. Дефіцит збільшився до -1358500,1 млн грн, що свідчить про збереження значного фіскального розриву. Попри поступове відновлення економічної активності та адаптацію бізнесу до воєнних умов, видаткова частина бюджету залишалася високою через потребу фінансування оборони та післявоєнного відновлення. Зростання доходів частково зумовлене інфляцією, розширенням податкової бази та стабілізацією адміністрування податків.

В 2025 році доходи зросли до 3834209,6 млн грн, а видатки – до 5473577,2 млн грн. Дефіцит досяг -1635782,2 млн грн, що є найвищим показником за аналізований період. Збільшення видатків на 986894,5 млн грн порівняно з 2024 роком випереджає приріст доходів, який становив 711496,2 млн грн. Це свідчить про збереження високого рівня бюджетного навантаження, пов'язаного з воєнними потребами, обслуговуванням державного боргу та масштабними програмами відновлення. Показники кредитування протягом 2022-2025 років мають від'ємне значення (-3326 млн грн у 2022 році, -9309,5 млн грн у 2023 році, -5469,3 млн грн у 2024 році та -3585,5 млн грн у 2025 році), що відбулось внаслідок зміни підходів до державного кредитування в умовах обмежених ресурсів. У 2021 році кредитування мало позитивне значення 4531,4 млн грн, що відповідало більш збалансованій фінансовій ситуації [11].

Динаміка державного боргу Україна у 2021-2025 роках відображає різке зростання як зовнішніх, так і внутрішніх зобов'язань, причому темпи приросту зовнішнього боргу є суттєво вищими. У 2021 році обсяг зовнішнього боргу становив 1560230,0 млн грн, тоді як внутрішній борг дорівнював 1111597,6 млн грн. Співвідношення між ними було відносно

збалансованим, а загальний борговий тягар залишався контрольованим у межах довоєнної макрофінансової стабільності.

Протягом 2022 року, зовнішній борг зріс до 2610945,6 млн грн, тобто на 1050715,6 млн грн порівняно з 2021 роком. Внутрішній борг також збільшився до 1460737,5 млн грн, що означає приріст на 349139,9 млн грн. Основною причиною такого стрибка стало різке розширення бюджетного дефіциту та потреба у фінансуванні оборонних і соціальних видатків в умовах падіння економічної активності. Значну частину ресурсів було залучено від міжнародних фінансових організацій та іноземних партнерів на пільгових умовах, що пояснює зростання зовнішнього боргу (рис. 4).

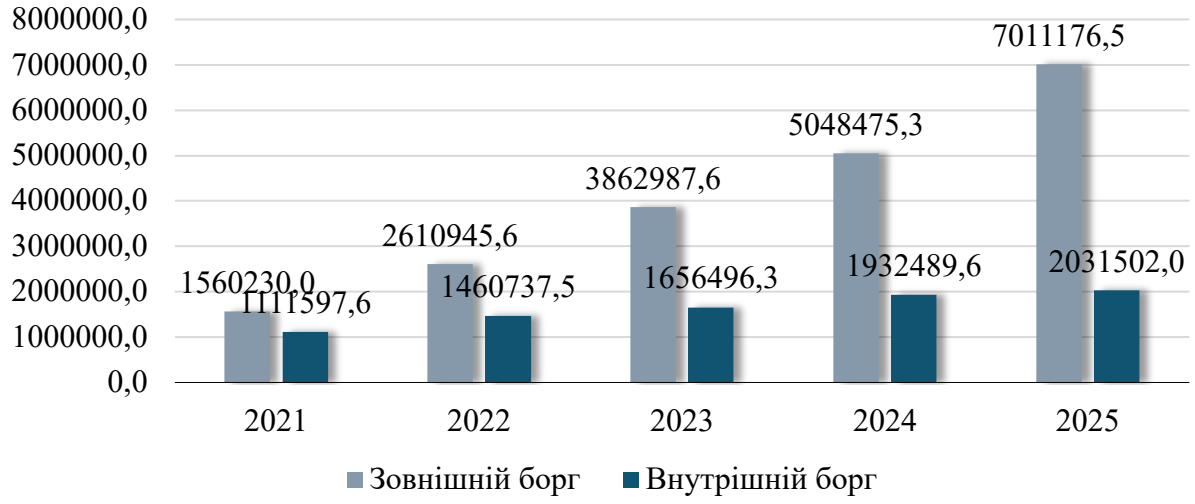

Рис. 4. Динаміка зовнішнього і внутрішнього боргу України за 2021-2025 роки, *млн грн*

Джерело: складено автором на основі [12; 13]

У 2023 році тенденція до нарощування боргових зобов'язань збереглася. Зовнішній борг досяг 3862987,6 млн грн, що на 1252042,0 млн грн більше, ніж у 2022 році. Внутрішній борг зріс до 1656496,3 млн грн, продемонструвавши приріст на 195758,8 млн грн. Така динаміка зумовлена продовженням воєнних дій, високим бюджетним дефіцитом і необхідністю покриття поточних видатків за рахунок як внутрішніх запозичень через

розміщення облігацій внутрішньої державної позики, так і зовнішньої фінансової допомоги.

Протягом 2024 року зовнішній борг зріс до 5048475,3 млн грн, тобто на 1185487,7 млн грн більше, ніж у 2023 році. Внутрішній борг досяг 1932489,6 млн грн, збільшившись на 275993,3 млн грн. Хоча економіка поступово адаптувалася до воєнних умов, обсяги потреб у фінансуванні залишалися значними через витрати на оборону, відновлення інфраструктури та обслуговування раніше залучених зобов'язань. Крім того, на зростання зовнішнього боргу впливала девальвація національної валюти, яка підвищувала гривневий еквівалент валютних зобов'язань [12].

В 2025 році зовнішній борг зріс до 7011176,5 млн грн, що означає приріст на 1962701,2 млн грн за рік і більш ніж чотириразове зростання порівняно з 2021 роком. Внутрішній борг збільшився до 2031502,0 млн грн, що на 99012,4 млн грн більше, ніж у 2024 році. Сповільнення темпів приросту внутрішнього боргу порівняно із зовнішнім може свідчити про обмеженість внутрішнього фінансового ринку та переорієнтацію на зовнішні джерела фінансування, включно з програмами міжнародної допомоги та кредитами під гарантії партнерів.

Загалом за 2021-2025 роки зовнішній борг зріс на 5450946,5 млн грн, тоді як внутрішній – на 919904,4 млн грн. Така асиметрія пояснюється масштабною міжнародною підтримкою України у воєнний період, значними бюджетними дефіцитами, потребою фінансування оборонного сектору та соціальних програм, а також валютними коливаннями. Зростання зовнішнього боргу підвищує залежність фінансової системи від зовнішніх кредиторів і створює довгострокові ризики для боргової стійкості, однак у воєнних умовах саме зовнішні ресурси стали ключовим чинником збереження платоспроможності держави та фінансової стабільності [13].

Зміцнення фінансової безпеки України в умовах воєнних і посткризових викликів безпосередньо пов'язане з ефективністю

застосування інструментів бюджетно-податкової політики. Фінансова безпека держави передбачає стабільність бюджетної системи, збалансованість державних фінансів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх шоків, а також здатність своєчасно виконувати соціальні та оборонні зобов'язання. Досягнення цих цілей можливе через узгоджене використання податкових надходжень, податкових ставок і пільг, державних видатків, механізмів управління бюджетним дефіцитом і державним боргом.

Першочерговим напрямом зміцнення фінансової безпеки є підвищення ефективності формування податкових надходжень. Йдеться не лише про потенційне коригування податкових ставок, а передусім про розширення податкової бази, детінізацію економіки та цифровізацію фіскальних процедур. Стабільні та прогнозовані надходження до бюджету створюють основу для фінансування стратегічних потреб держави без надмірного боргового навантаження. Водночас важливим є дотримання балансу між фіскальною достатністю та збереженням стимулів до підприємницької активності, щоб посилення податкової дисципліни не призводило до згортання економічної ініціативи (рис. 5).

Рис. 5. Шляхи зміцнення фінансової безпеки України інструментами бюджетно-податкової політики

Джерело: складено автором на основі [14; 15; 18]

Іншим шляхом зміцнення фінансової безпеки є виважене регулювання податкових ставок і застосування податкових пільг. Оптимізація ставок повинна забезпечувати стабільні доходи бюджету без надмірного фіскального тиску на бізнес і населення. Податкові пільги доцільно спрямовувати на підтримку інновацій, відновлення інфраструктури, розвиток оборонно-промислового комплексу та критично важливих галузей економіки. При цьому важливо запроваджувати системну оцінку ефективності пільг, щоб уникати втрат бюджету без належного економічного ефекту. Раціональна податкова політика дозволяє не лише акумулювати ресурси, а й стимулювати структурну модернізацію економіки, що підвищує її довгострокову стійкість. Вагомим напрямом зміцнення фінансової безпеки є оптимізація державних видатків. Підвищення ефективності бюджетних витрат передбачає пріоритезацію фінансування оборони, соціального захисту, енергетичної безпеки та відновлення критичної інфраструктури. Запровадження середньострокового бюджетного планування, програмно-цільового методу та посилення контролю за результативністю використання коштів сприяють мінімізації неефективних витрат і корупційних ризиків. Раціональна структура видатків дозволяє зменшити фіскальні дисбаланси та підвищити довіру міжнародних партнерів до фінансової системи держави [16].

Важливим для забезпечення фінансової безпеки також є підвищення ефективності управління бюджетним дефіцитом. Обмеження його надмірного зростання шляхом узгодження доходів і видатків, а також застосування контрциклічних підходів у бюджетній політиці сприяють макроекономічній стабільності. У періоди економічного спаду допустиме розширення дефіциту для стимулювання попиту та підтримки економіки, однак у фазі зростання необхідним є поступове скорочення дефіциту з метою формування фінансових резервів. Такий підхід зменшує ризики інфляційного тиску та девальваційних очікувань. Не менш значущим

напрямом є вдосконалення управління державними запозиченнями та боргом. Раціональна боргова політика передбачає диверсифікацію джерел фінансування, подовження строків погашення зобов'язань і зменшення вартості обслуговування боргу. Оптимізація структури державного боргу дозволяє знизити валютні ризики та залежність від зовнішніх кредиторів. Важливу роль у формуванні та реалізації боргової та бюджетної стратегії відіграє Міністерство фінансів України, яке координує управління державними фінансами та забезпечує прозорість бюджетного процесу.

Узгоджене використання зазначених інструментів бюджетно-податкової політики формує комплексний механізм зміцнення фінансової безпеки держави. Стабільні податкові надходження, ефективна структура видатків, контрольований рівень дефіциту та зважена боргова політика забезпечують стійкість бюджетної системи до кризових явищ, сприяють відновленню економіки та підвищують довгострокову фінансову незалежність країни [17].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, ефективне використання інструментів бюджетно-податкової політики є ключовою умовою зміцнення фінансової безпеки України в умовах зростання економічних та геополітичних ризиків. Грамотне формування податкових надходжень, регулювання податкових ставок і застосування податкових пільг, оптимізація державних видатків, підвищення ефективності управління бюджетним дефіцитом, вдосконалення управління державними запозиченнями та боргом створюють підґрунтя для підвищення стійкості фінансової системи та здатності держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Розуміння взаємозв'язку між фіскальною політикою та рівнем фінансової безпеки дозволяє визначити напрями подальшого вдосконалення державного регулювання та формування ефективних управлінських рішень.

У подальших наукових дослідженнях доцільно зосередити увагу на розробленні методичного інструментарію для оцінювання впливу окремих бюджетно-податкових рішень на фінансову безпеку держави, удосконаленні моделей прогнозування фіскальних ризиків, а також поглибленому аналізі взаємодії між бюджетною та податковою політикою в контексті забезпечення стійкого економічного розвитку, що сприятиме формуванню більш ефективної системи управління державними фінансами та підвищенню рівня фінансової безпеки України.

Література

1. Маринов Д. М. Фінансова політика та її вплив на зміцнення бюджетної безпеки України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2023. № 1. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4803/73-1-12

2. Огренич Ю. О., Щебликіна І. О., Сопіна А. Є. Бюджетно-податкова політика України: особливості та напрямки вдосконалення. *Економіка та суспільство.* 2024. № 69. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-61

3. Котвицька Н. М., Стародубова І. В., Буряк В. В. Управління інструментами бюджетно-податкової політики у боротьбі з тіньовою діяльністю в період економічної трансформації. *Економіка і управління.* 2024. № 4. DOI: 10.36919/2312-7872.4.2024.29

4. Косова Т. Д., Тренкін Є. С. Бюджетно-податкові відносини у системі фінансової безпеки України: контекст детінізації. *Управління змінами та інновації.* 2025. № 16. DOI: https://doi.org/10.32782/CMI/2025-16-12

5. Ружицький І. Ю. Оцінювання впливу поширення тінізаційної та корупційної складової на формування економічної безпеки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки.* 2021. № 2. DOI: https://doi.org/10.36887/2524-0455-2021-2-12

6. Лупенко Ю. О., Радіонов Ю. Д. Фінансова безпека в умовах війни і в період повоєнного відновлення України. *Економіка України.* 2024. № 10 (755). DOI: https://doi.org/10.15407/econo

7. Козлов Є. Бюджетно-податкові інструменти в умовах воєнного стану: досвід України та міжнародна практика. *Збірник наукових праць Державного податкового університету.* 2024. № 2. DOI: 10.32782/2617-5940.2.2024.5

8. Доходи держбюджету України. *Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2025/ (дата звернення: 10.02.2026)

9. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text (дата звернення: 11.02.2026)

10. Видатки держбюджету України. *Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2025/ (дата звернення: 12.02.2026)

11. Про Державний бюджет України на 2026 рік: Закон України №4695-IX від 03.12.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text (дата звернення: 13.02.2026)

12. Виконання державного бюджету України. Мінфін. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2025/ (дата звернення: 14.02.2026)

13. Державний борг України. *Мінфін*. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/ (дата звернення: 15.02.2026)

14. Сторонянська І., Беновська Л., Патицька Х. Податкові та бюджетні інструменти зміцнення фінансової стійкості територіальних громад в умовах війни: науково-аналітична доповідь. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Серія «Проблеми регіонального розвитку». 2025. 50 с.

15. Штанцель С. Є. Фінансова безпека держави як об'єкт публічного управління: теоретичні та методологічні підходи. *Інвестиції: практика та досвід.* 2024. №13. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.193

16. Zhylenko K.M., Khalatur S.M., Pavlenko O.P., Pavlenko O.S. Formation of macroeconomic indicators under the influence of MICE-tourism. *Academy review*. 2022. 2(57). P. 249-266. DOI: https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-2-57-19

17. Khalatur S., Hrabchuk O., Vodolazska O., Babenko-Levada V., Pavlenko O. Financing the development of agricultural production in European countries: comparative analysis and experience for Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. 2 (55). P. 199–212. DOI: https://doi.org/10.55643/ fcaptp.2.55.2024.4347

18. Khalatur S., Dovgal O., Karamushka O., Brovko L., Vodolazska O. Innovative trends of financial engineering to the way of digital economy. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. 6(59). P. 136–150. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.2024.4508

References

1. Marynov, D.M. (2023). Finansova polityka ta yii vplyv na zmitsnennia biudzhetnoi bezpeky Ukrainy [Financial policy and its impact on strengthening the budget security of Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Ekonomika i upravlinnia,* № 1. https://doi.org/10.32782/2523-4803/73-1-12 [in Ukrainian].

2. Ohrenych, Yu.O., Shcheblykina, I.O., Sopina, A.Ye. (2024). Biudzhetno-podatkova polityka Ukrainy: osoblyvosti ta napriamky vdoskonalennia [Budget and tax policy of Ukraine: features and directions of improvement]. *Ekonomika ta suspilstvo,* № 69. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-61 [in Ukrainian].

3. Kotvytska, N.M., Starodubova, I.V., Buriak, V.V. (2024). Upravlinnia instrumentamy biudzhetno-podatkovoi polityky u borotbi z tinovoiu diialnistiu v period ekonomichnoi transformatsii [Management of budget and tax policy instruments in combating shadow activity during economic transformation]. *Ekonomika i upravlinnia,* № 4. DOI: 10.36919/2312-7872.4.2024.29 [in Ukrainian].

4. Kosova, T.D., Trenkin, Ye.S. (2025). Biudzhetno-podatkovi vidnosyny u systemi finansovoi bezpeky Ukrainy: kontekst detinizatsii [Budget and tax relations in the system of financial security of Ukraine: the context of de-shadowing]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii,* № 16. https://doi.org/10.32782/CMI/2025-16-12 [in Ukrainian].

5. Ruzhytskyi, I.Yu. (2021). Otsiniuvannia vplyvu poshyrennia tinizatsiinoi ta koruptsiinoi skladovoi na formuvannia ekonomichnoi bezpeky [Assessment of the impact of shadowing and corruption components on the formation of economic security]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky,* № 2. https://doi.org/10.36887/2524-0455-2021-2-12 [in Ukrainian].

6. Lupenko, Yu.O., Radionov, Yu.D. (2024). Finansova bezpeka v umovakh viiny i v period povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Financial security in wartime and in the period of post-war recovery of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy,* № 10 (755). https://doi.org/10.15407/econo [in Ukrainian].

7. Kozlov, Ye. (2024). Biudzhetno-podatkovi instrumenty v umovakh voiennoho stanu: dosvid Ukrainy ta mizhnarodna praktyka [Budget and tax instruments under martial law: experience of Ukraine and international practice]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho podatkovoho universytetu,* № 2. DOI: 10.32782/2617-5940.2.2024.5 [in Ukrainian].

8. Dokhody derzhbiudzhetu Ukrainy [Revenues of the State Budget of Ukraine]. (2026). Minfin. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2025/ [in Ukrainian].

9. Podatkovyi kodeks Ukrainy № 2755-VI vid 02.12.2010 [Tax Code of Ukraine № 2755-VI dated 02.12.2010]. (2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text [in Ukrainian].

10. Vydatky derzhbiudzhetu Ukrainy [Expenditures of the State Budget of Ukraine]. (2026). Minfin. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2025/ [in Ukrainian].

11. Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2026 rik. Zakon Ukrainy № 4695-IX vid 03.12.2025 [On the State Budget of Ukraine for 2026. Law of Ukraine № 4695-IX dated 03.12.2025]. (2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text [in Ukrainian].

12. Vykonannia derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [Execution of the State Budget of Ukraine]. (2026). Minfin. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2025/ [in Ukrainian].

13. Derzhavnyi borh Ukrainy [Public debt of Ukraine]. (2026). Minfin. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/ [in Ukrainian].

14. Storonianska, I., Benovska, L., Patytska, Kh. (2025). Podatkovi ta biudzhetni instrumenty zmitsnennia finansovoi stiikosti terytorialnykh hromad v umovakh viiny: naukovo-analitychna dopovid [Tax and budget instruments for strengthening the financial resilience of territorial communities in wartime: scientific and analytical report]. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy». Seriia «Problemy rehionalnoho rozvytku». 50 p. [in Ukrainian].

15. Shtantsel, S.Ye. (2024). Finansova bezpeka derzhavy yak obiekt publichnoho upravlinnia: teoretychni ta metodolohichni pidkhody [Financial security of the state as an object of public administration: theoretical and methodological approaches]. *Investytsii: praktyka ta dosvid,* № 13. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.193 [in Ukrainian].

16. Zhylenko, K.M., Khalatur, S.M., Pavlenko, O.P. and Pavlenko, O.S. (2022). Formation of macroeconomic indicators under the influence of MICE-tourism. *Academy review*, vol. 2(57), pp. 249-266. https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-2-57-19

17. Khalatur, S., Hrabchuk, O., Vodolazska, O., Babenko-Levada, V. and Pavlenko, O. (2024). Financing the development of agricultural production in European countries: comparative analysis and experience for Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. vol. 2 (55), pp. 199–212. https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4347

18. Khalatur, S., Dovgal, O., Karamushka, O., Brovko, L. and Vodolazska, O. (2024). Innovative trends of financial engineering to the way of digital economy". *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. vol. 6(59), 136–150. https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.2024.4508